

УСТУПНЫЯ ЗАЎВАГІ

Пры вывучэнні тэрытарыяльнага вар'іравання сістэмы мовы ў Беларусі перш за ўсё вылучаецца ўся асноўная яе тэрыторыя, асноўны масіў беларускай дыялектнай мовы, які супрацьпастаўляецца яе невялікай паўднёва-заходняй частцы – заходнепалескай групе гаворак.

Тэрыторыя Верхняга Над'ясельдзя (Пружанскі раён Брэсцкай вобласці і яго сумежжа) з'яўляецца адным са своеасаблівых рэгіёнаў Беларусі ў плане міждыялектных кантактаў і дыялектных ўзаемаўплываў. Тут праходзіць мяжа паміж заходнепалескай і гродзенска-баранавіцкай групамі гаворак. Акрамя таго, многія даследчыкі праводзяць па рацэ Ясельдзе ўмоўную старажытную балта-славянскую моўна-этнічную мяжу.

Гаворкі Верхняга Над'ясельдзя характарызуюцца значнай дыялектнай стракатасцю. Гэта з'яўляецца вынікам працяглых актыўных міждыялектных кантактаў, адасобленасцю пераважна прыроднымі межамі (у першую чаргу ляснымі масівамі) асобных густа заселеных мікрарэгіёнаў, міграцыйнымі і мікраміграцыйнымі працэсамі, перыферыяй пэўных інавацыйных з'яў [1-38].

Дадзенае выданне Атласа з'яўляецца працягам “Атласа гаворак Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці (Верхняга Над'ясельдзя). Фанетыка і марфалогія”, надрукаванага ў 2005 г. У першую частку Атласа ўвайшлі 70 карт па фанетыцы і марфалогіі, якія адлюстроўваюць асноўныя фанетычныя і марфалагічныя асаблівасці гаворак абследаванага рэгіёна Верхняга Над'ясельдзя.

Фактычны матэрыял збіраўся на тэрыторыі Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці (асноўная частка даследавання) і на сумежнай тэрыторыі Бярозаўскага, Івацэвіцкага, Камянецкага, Кобрынскага раёнаў Брэсцкай вобласці, Ваўкавыскага, Зэльвенскага, Свіслацкага і Слонімскага раёнаў Гродзенскай вобласці. Усяго абследаваны гаворкі жыхароў 231 населенага пункта, з іх у Пружанскім раёне – 214, Бярозаўскім – 6, Свіслацкім – 5, Ваўкавыскім – 1, Зэльвенскім – 1, Івацэвіцкім – 1, Камянецкім – 1, Кобрынскім – 1, Слонімскай раёне – 1 населены пункт.

Апытванне праводзілася па спецыяльна распрацаванай праграме, якая ўключала пытанні па фанетыцы, марфалогіі і лексіцы (Як у вас гавораць? Як у вас называюць?). У апытальніку праграмы побач з літаратурнымі адпаведнікамі даследуемых слоў прыводзіцца варыянты адказаў інфарматараў. У пераважнай колькасці даследавалася мова інфарматараў ад 50 да 90 гадоў, якія з'яўляліся карэннымі жыхарамі канкрэтнага населенага пункта.

Поўная праграма Атласа ўключала 40 пытанняў па фанетыцы, 40 пытанняў па марфалогіі, а таксама 102 пытанні па лексіцы. Па поўнай праграме абследавана 118 населеных пунктаў. Па кароткай праграме (15 пытанняў па фанетыцы і марфалогіі) для ўдакладнення межаў груп гаворак дадаткова абследавана 113 населеных пунктаў Верхняга Над'ясельдзя.

Пры падрыхтоўцы Атласа па пытаннях, дзе не вызначана адрозненняў у параўнанні з літаратурнай беларускай мовай, а таксама пры адсутнасці адрозненняў паміж даследуемымі гаворкамі, лексічныя карты не прыводзіцца, а сабраны матэрыял падаецца ў адказах на апытальнік праграмы.

Сабраны і пракартаграфаваны матэрыял мае дастатковую колькасць супрацьпастаўленняў для вызначэння дыялектнай прыналежнасці гаворак Верхняга Над'ясельдзя.